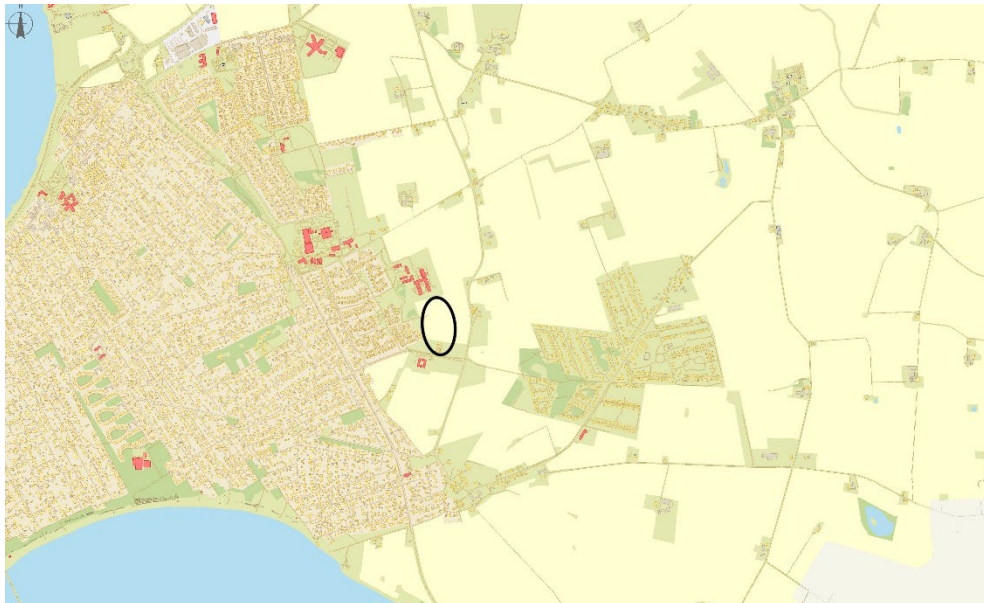

Samhällsbyggnadsavdelningen
Rickard Persson
planarkitekt

Trygghetsutredning - Ny skola i Östra Höllviken

Karta över Östra Höllviken med lokaliseringen av skolan

Sammanfattning

Trygghet och säkerhet är högaktuella frågor i samhällsplaneringen. Nationellt arbetas med förändringar av plan- och bygglagen och i Vellinge kommun satsas på trygghets- och säkerhetsutveckling i våra byggda miljöer. Detta dokument är framtaget för att åtfölja ett pågående arbete med detaljplan för grundskola i Östra Höllviken och är det första i sitt slag i kommunen (pilotprojekt).

Samhällsbyggnadsavdelningen

I arbetet har, utifrån en modell som tagits fram av Stiftelsen Tryggare Sverige¹, trygghets- och säkerhetsaspekter som anses vara av betydelse och som kan beskrivas, åtminstone översiktligt, i samband med detaljplaneringen av området, identifierats och analyserats.

Arbetet har avgränsats till att gälla delar som utvecklas inom själva grundskoleområdet eller i dess omedelbara närhet. Konsekvenser av projektet för närliggande områden, gång- och citytunnlar (till Rängs sand), större vägar (som Kämpingevägen) andra verksamhets områden (t.ex. den närliggande Ängdalaskolan eller förskolan Henriks hage) har inte tagits upp i detta arbete. Det innebär inte att det inte kan finnas viktiga konsekvenser för dessa men de får behandlas i andra sammanhang (t.ex. trafikutredningen, arbetet med den fördjupade översiktsplanen för Östra Höllviken eller i Ängdalaskolans verksamhetsplanering). En del av dessa är kommunala ansvarsområden, andra är det inte.

Vad gäller de platser som har identifierats: gatan, torget, skolgården och parkeringarna så har kommunen stor rådighet över hur dessa planeras och kommer att förvaltas. Grundskolan förutsätts vara en kommunal verksamhet, torget och gatan kommer att bli allmänna platser med kommunalt huvudmannaskap och parkeringarna kommer att finnas på kommunal mark.

En ny grundskola är ett projekt med många trygghets- och säkerhetsaspekter och det kan vara svårt att bedöma vilka som är mest kritiska. De aspekter som arbetsgruppen uppfattade var de viktigaste var trafiksäkerhet, belysning och kontinuerlig mänsklig närvaro. Om man lyckas utforma och utveckla platser där dessa tre realiseras på ett förtjänstfullt sätt kan mycket vara vunnet.

Avgörande för resultatet är fortsatt samverkan och samordning. T.ex. kräver trafiksäkerheten säkra gång- och cykelvägar, logiska angöringsförhållanden och god ordning vid hämtning och lämning av barn. Belysningen kräver samverkande tekniska lösningar. Det finns många åtgärder i den fysiska miljön som kan stärka och bidra till detta, men både vid utformning och användning krävs att de inblandade lägger vikt vid trygghets- och säkerhetsaspekterna. De som projekterar behöver input från tidigare erfarenheter hos de som arbetar på fältet med förvaltningen av miljön och de som förvaltar miljön behöver förstå varför olika designelement eller hela miljöer är utformade som de är. Därför krävs fortsatt samverkan, t.ex. i form av workshops där olika huvudmän som är inblandade, verksamheten, fastighetsenheten och kommunens tekniska enhet får möjlighet att möta Polisen, BRÅ och fritidsenhetens fältgrupp och diskutera platsen.

Kontinuerlig mänsklig närvaro är kanske det svåraste att planera för. Det är till sist människorna som själva måste avgöra om de vill använda en plats. God planering kan skapa möjligheter men för att en plats ska få liv krävs långvarigt engagemang i en plats liv och kultur, platsens själ.

¹ Stiftelsen Tryggare Sverige är en partipolitiskt och religiöst obunden NGO som bl.a. strävar efter att främja utvecklingen inom det brottsförebyggande området.

Samhällsbyggnadsavdelningen

Innehåll

Sammanfattning	1
Inledning	5
Trygghet.....	6
Samhällsbyggnadsprocessen.....	6
En skola i Östra Höllviken – samhällsbyggnad enligt plan- och bygglagen.....	7
Regionplan.....	7
Översiktsplan	8
Fördjupad översiktsplan.....	9
Detaljplan.....	9
Projektering.....	10
Bygglov och tekniskt samråd.....	11
Byggskede.....	12
Förvaltning/användning	12
Andra teoretiska ställningstaganden och struktur	13
Detaljplan: Nio aspekter av trygghet – idéer för ökad säkerhet och trygghet.....	13
Projektering: Risk, trygghet och säkerhet - möjliggörare, stressfaktorer, förmedlare – identifiering av osäkerheter och risker.....	13
Torget, gatan och skolgården. Parkeringar.	14
Torget.....	15
Gestaltning	15
Mix av funktioner	16
Mix av människor	17
Tydlighet.....	17
Social kontroll.....	17
Belysning	17
Skalskydd.....	18
Förvaltning.....	18
Information	18
Gatan.....	19
Gestaltning	20
Mix av funktioner	21
Mix av människor	21
Tydlighet.....	21

Samhällsbyggnadsavdelningen

Social kontroll.....	22
Belysning	22
Skalskydd.....	22
Förvaltning.....	22
Information	22
Skolgården	23
Gestaltning.....	23
Mix av funktioner	25
Mix av människor	26
Tydlighet.....	27
Social kontroll.....	27
Belysning	28
Skalskydd.....	28
Förvaltning.....	28
Information	28
Parkeringar.....	29
Gestaltning	29
Mix av funktioner	30
Mix av människor	30
Tydlighet.....	30
Social kontroll.....	31
Belysning	31
Skalskydd.....	31
Förvaltning.....	31
Information	31
Slutsatser – förslag till detaljplanebestämmelser med stöd i trygghetsutredningen.....	32
Överlämning - Riskanalys – identifiering i trygghetsworkshop	32
Bo Tryggt 05 - Handbok.....	32
Trygghetskonsekvensanalys	33
Medverkande	33

Samhällsbyggnadsavdelningen

Inledning

Vellinge kommun beslutade i lokalresursplan 2020-2027 (nov 2018) att en ny grundskola (F-9) skulle startas i Rängs kommundel. Kommunen beslutade även att skolan organisatoriskt skulle starta i Sandeplanskolans lokaler hösten 2019. En lokaliseringsstudie genomfördes och Kommunstyrelsen gav 2019-04-02 planuppdrag för detaljplan i Östra Höllviken, norr om Henriks hages förskola och söder om Ängdala skolor. Uppdraget befästes av Kommunstyrelsen i lokalresursplan 2021-2028 (2019-11-19) och samråd för detaljplanen hölls i nov-dec 2019.

Den byggda miljö som växer fram i skolområdet och i omgivningarna består till stora delar av lokaler som huvudsakligen används dagtid. Från mitten-slutet av 2020-talet kommer här finnas två grundskolor, tre förskolor och ett vårdboende. Nya bostäder i området planeras tidigast mot slutet av 2020-talet och kanske inte förrän på 2040-talet och kommunen har identifierat att verksamhetens relativa ensidighet och bristen av nattbefolkning i området kan vara en risk för tryggheten i området. Den byggda miljön är en viktig faktor i ett arbete med trygghet och säkerhet men behöver också kompletteras med annat arbete för att uppnå målet om en trygg och säker miljö.

Fysiska miljöer kan skapa möjligheter till brott eller orosstörning. Att enbart förändra den fysiska miljön räcker dock sällan för att förhindra eller förebygga brott och orosstörningar. Med en kombination av god gestaltning, aktiviteter och närvaro av olika grupper, kan den fysiska miljön vara en viktig faktor i det brottsförebyggande arbetet.²

Denna skrift är framtaget som en utredning (bilaga) till detaljplanen som syftar till att trygghetsskapande åtgärder får en framskjuten roll i den fortsatta samhällsbyggnadsprocessen på platsen. Utredningen ska följa med i processen genom projektering och byggnation fram till användning och förvaltning av området.

Utredningen är framtagen av plan- och byggenheten i samarbete med kommunens trygghets- och säkerhetsutvecklare, fritidsenhet och utbildningsavdelningen.

² Boverket (2019) s. 5

Samhällsbyggnadsavdelningen

Trygghet

Trygghet kan definieras som:

den känsla som utlöses när individen tolkar en fysisk miljöns utformning och användning genom att sinnesintryck kombineras med egna erfarenheter såväl som med andra individers eller mediers beskrivningar av risken för att utsättas för brott eller hotfulla situationer³.

Detta ska inte förväxlas med begreppet säkerhet. Säkerhet är den faktiska risken att utsättas för brott och ordningsstörningar, medan trygghet är individens upplevelse av säkerheten eller risken så som definierat av t.ex. Trygghetskommissionen eller Stiftelsen Tryggare Sverige.⁴ I denna utredning diskuteras åtgärder som både kan ha en trygghets- och en säkerhetsskapande effekt utan att dessa aspekter alltid skiljs åt.

Känslan av trygghet kan påverkas dels av den faktiska gestaltningen på platsen, olika rums och designelements utformning men också t.ex. av mediebevakning och sociala processer på eller i närheten av området. Det kan i sin tur leda till att faktiska säkerhetseffekter uppstår. Alla som arbetar med dessa frågor, likväl som de som brukar platsen kan genom en ökad förståelse för frågeställningarna och de föreslagna eller genomförda åtgärderna bidra till att en plats både upplevs som tryggare och faktisk blir säkrare.

Samhällsbyggnadsprocessen⁵

Samhällsbyggnadsprocessen är ett övergripande begrepp som omfattar många aspekter och delprocesser varav några är mer visionära och idéorienterade och andra mer detaljstyrande och konkret fysiska. Samhällsbyggnadsprocessen i den mening vi talar om den här är dock främst ett verktyg för utveckling och utformning av den fysiska miljön, även om delar i arbetet är inriktad på sociala eller psykologiska aspekter. Samhällsbyggnadsprocessen kan förstås linjärt genom att utgå från plan- och bygglagens tillämpning i olika steg och det är så vi vill redovisa den i det här sammanhanget. Det innebär inte att det inte finns andra sätt att förstå samhällsbyggnadsprocessen som är giltiga och viktiga och som andra aktörer som byggherrar, intresseorganisationer, polisen eller boende använder sig av i sin förståelse. För att förstå detta dokument på rätt sätt anser vi det dock viktigt att man också förstår att det är skrivet utifrån en kontext, framtagandet av en detaljplan, och utifrån ett planerarperspektiv vari ligger ibland, underförstått, regler för vad som går att påverka i vilken fas av arbetet.

I samhällsbyggnadsprocessen, så som vi förstår den, sker beslut på olika nivåer. I tidiga skeden i processen avgörs vissa frågor, t.ex. lokaliseringen av skolan (i den översiktliga planeringen) medan i senare skeden avgörs andra frågor, t.ex. placering av bänkar och

³ Boverket (2019) s. 50

⁴ Boverket (2019) s 34

⁵ Enligt Boverket (2019) s. 40 ff.

Samhällsbyggnadsavdelningen

belysning på skolgården (i projekteringen). Genom att känna till processen och vilka frågor som avgörs i vilket steg kan en aktör som arbetar i ett visst skede bli medveten om att de val som görs får konsekvenser för andra aktörers val i andra skeden och att vissa val inte kan göras, eller om de försöker göras att dessa inte får något genomslag, då man försöker göra dess i fel del av processen. Samverkan mellan olika aktörer i kedjan blir avgörande för vilka kvaliteter den byggda miljön får.

Förutom att vara en del av detaljplanen fokuseras frågorna även främst på sådant som berör trygghets- och säkerhetsaspekter i närmast följande skede, projekteringen. Tanken är att varje steg, då närmast projekteringen, fångar upp aspekter från nästa steg i processen.

En skola i Östra Höllviken – samhällsbyggnad enligt plan- och bygglagen

Samhällsbyggnad enligt plan- och bygglagen kan förstås som ett utarbetande av olika planer som går från en mer övergripande vägledande nivå, strukturer och sammanhang, till en juridiskt bindande nivå med markutnyttjande och fastighetsbildning till en mer detaljerad nivå med tekniska lösningar. Mer allmänt hållna formuleringar i de övergripande planerna avses bli konkretiserade i de mer specifika och de olika kapitlen i lagen relaterar till olika former av styrande dokument. Här kommer vi att beskriva regionplan, översiktsplan, fördjupad översiktsplan, detaljplan, projektering, bygglov- och tekniskt samråd, byggskede, förvaltning och användning.

Regionplan

Höllviken är en del av Vellinge kommun som i sin tur är en del av tillväxtregionen MalmöLundregionen eller Stor-Malmö. Kommunen är en pendlingskommun där över 80 % av bostadsbeståndet är småhus med äganderätt och bilanvändandet är högt. En regionplan är under utarbetning av Region Skåne. Att notera utifrån det regionala sammanhanget är att många vårdnadshavare bilpendlar och kommer att hämta och lämna barn med bil innan de tar sig från och till skolan vilket bl.a. gör att trafikmiljön särskilt måste beaktas i arbetet med utbyggnaden.

Regionplanen innebär nya förutsättningar att ta fram relevant kunskap inom det brottsförebyggande området, identifiera riskfaktorer och deras samband som kan komma till godo i ett större perspektiv. En regional kartläggning av begångna brott kan visa på var olika typer av brott är vanligast, vilket kan ge underlag till var olika typer av brott vidtas. I arbetet med denna utredning har inte något arbete från regional nivå använts.

Samhällsbyggnadsavdelningen

Översiktsplan

Översiktsplanen anger kommunens framtida avsikter gällande mark- och vattenanvändning, och kan kartlägga vilka områden som är av betydelse för friluftsliv eller har kulturhistoriska värden. Huvudvägnätet för gående, cyklister och bilister ritas upp, och viktiga grönstråk och grönområden markeras.

De stråk som förbinder olika stadsdelar och detaljplanområden med varandra är särskilt viktiga ur en trygghetsskapande och brottsförebyggande synvinkel och bör uppmärksammas i strategisk planering. Förbindelsesstråken bör ha ett varierat innehåll, en mänsklig skala och vara trafikerade i lämplig utsträckning för att inte bli barriärer. Torg och parker är viktiga mötesplatser som kan befolka den offentliga miljön om utåtriktade, sociala funktioner finns i direkt anslutning till dem.

Vellinge kommuns översiktsplan, ÖP 2010, vann laga kraft 2013-06-27 och anger bl.a. målsättningar (Temaområde 5)⁶ för trygghet för barn och ungdomar. De väsentligaste målen är att kunna ge dem en trygg och aktiv uppväxt samt en god utbildning. Det är en uttalad ambition i Vellinge kommun att sätta barns behov i centrum. Pedagogiken i skolorna ska lägga grunden för lust till ett livslångt lärande. I Östra Höllviken arbetar utbildningsavdelningen med ett lärmiljöprogram vid framtagandet av skolan.

Kommunen vill även aktivt stödja föreningslivet och möjliggöra för barn och ungdomar att skapa sig en meningsfull fritid genom att erbjuda ett brett utbud av valmöjligheter och aktiviteter. Det gäller både idrott och kultur, teater/dans, film, litteratur och konst.

Vellinge kommun har i översiktsplanen åtagit sig att skapa fler, bättre och tryggare sociala mötesplatser för barn och ungdomar, där de miljöer som skapas vid uppförandet av skolan i Östra Höllviken kan vara en del. Att låta skolorna vara öppna för ett bredare utbud av aktiviteter även efter skoldagens slut, att förbättra innehåll och kvalitet på skolornas utemiljöer till exempel genom förbättrad säkerhet och belysning kan göra dessa till lockande, trygga och attraktiva platser att vistas på även kvällstid.

Vellinge kommun ska vidare låta barn och ungdomar känna att de kan vara med och påverka sin egen situation och få dem delaktiga och involverade i att skapa en positiv utveckling i kommunen, klargöra barn och ungdomars behov och önskemål genom att lyssna på dem, engagera dem och ta tillvara på deras idéer, utveckla ett kontinuerligt samarbete med skolor och gymnasium och använda deras nätverk som kanal för att nå fram till och engagera barn, ungdomar, föräldrar och lärare i kommunens framtida planering och pågående arbete.

I översiktsplanen åtog sig kommunen att driva och utveckla ett aktivt ungdomsråd i kommunen. Idag finns Vellinge Ungdomsråd som jobbar för ungdomars intressen när det rör frågor om fritid, kultur och skola. Det är politiskt och religiöst obundet samt agerar som ungdomars representanter vid vissa politiska beslut. Ungdomsrådet ansvarar även för organisationen VCN (Vellinge Communication Network) där det träffar

⁶ ÖP 2010 s. 90

Samhällsbyggnadsavdelningen

elevråd från Vellinge kommuns grundskolor. På så sätt får elevråden vara med och påverka och inspirera.

Fördjupad översiktsplan

I Vellinge pågår arbete med fördjupning av översiktsplanen för Östra Höllviken och planen förväntas granskas under våren 2020. I fördjupningen redovisas närmre lokaliseringen av skolan och tydliggörs relationer till befintlig och planerad närliggande bebyggelse.

En fördjupad översiktsplan eller i ett planprogram utformas huvuddragen för gestaltningen av ett område. Dimensionering och lokalisering av vägar, kvarter/byggnader och grönområden liksom placering av ytkrävande funktioner såsom skolor, förskolor och centrumanläggningar är sådant som tas upp i sammanhanget.

Orienterbarhet, överblickbarhet och rörelsemönster är begrepp som ofta diskuteras i detta skede och som direkt kopplar till trygghet och brottsförebyggande arbete. Orienterbarhet beskriver hur lätt det är att hitta på en plats eller i ett område. Orienterbarheten är besläktad med överblickbarheten. God överblickbarhet ökar tryggheten på flera sätt; det blir både lättare att hitta och att ha kontroll på vilka andra personer som befinner sig i närheten. Rörelsemönster handlar om hur människor skapar gena och attraktiva stråk för förflyttningar till fots och med cykel till och genom ett område.

På denna nivå planeras ofta kollektivtrafiksatsningar – nya dragningar och hållplatser för busslinjer eller spårbunden trafik. Planerare har traditionellt en stark tro på att närhet till kollektivtrafik är lösningen på utmaningar, men i ett nybyggnadsområde eller i ett område med trygghetsutmaningar kan nya hållplatser behöva kompletteras med sociala åtgärder för att fungera bra. Utan särskilda insatser – till exempel handelsetableringar eller utökad närvaro av polis eller socialtjänst – kan nya hållplatser upplevas som ödsliga eller direkt hotfulla.

Detaljplan

En detaljplan prövar hur ett område kan bebyggas. En detaljplan slår fast markens användning och byggrätternas storlek. Den anger vad som är allmän platsmark (mark som är tillgänglig för alla och där kommunen oftast är huvudman, det vill säga har anläggnings- och skötselansvar) och kvartersmark (mark som kommunen eller någon privat markägare bebygger för ett specifikt ändamål, i detta fall en skola).

Detaljplanen för skolprojektet är under framtagande och plansamrådet avslutades 2019-12-13. Synpunkter från myndigheter, sakägare och allmänhet i samrådet som rör trygghet och säkerhet har inarbetats i denna utredning och tanken är att denna utredning ska följa med granskningshandlingen av detaljplanen och bidra till planutformning, bestämmelser och planbeskrivning.

Samhällsbyggnadsavdelningen

I detaljplaneskedet blir markanvändningen, gång- och cykelvägars sträckning, kvartersstorlekar, viss byggnadsutformning (till exempel kan vilken fasad entréer bör eller inte bör placeras märkas ut), parkeringslösningar för bil och cykel och platser för idrott och rekreation fastslagna. Detta är faktorer som påverkar upplevelsen och användningen av den byggda miljön under lång tid. En blandning av bostäder och verksamheter ökar chansen för att ett område befolkas under stora delar av dygnet och av olika slags människor.

Planbeskrivningen är ett viktigt dokument för att förtydliga avsikterna bakom detaljplanen och hur den ska genomföras trots att planbeskrivningen inte i sig är bindande. Om planbeskrivningen redovisar bakgrund, syfte och innehåll i de trygghetskapande och brottsförebyggande åtgärderna ökar förståelsen för dessa.

Markägarfrågan har stor betydelse för hur en offentlig plats etableras och används. Exempelvis är det önskvärt att kommunen äger marken runt en centrumanläggning för att kunna etablera ett torg på allmän platsmark. Det centrala torget har genom tiderna varit den naturliga mötesplatsen i ett område – en plats som alla har tillträde till utan krav på ärende eller konsumtion. Ett torg kantat av en blandning av verksamheter och bostäder, med sittplatser i väderskyddade lägen och med god överblickbarhet och god orienterbarhet har goda förutsättningar att bli en trygg och attraktiv mötesplats. Planbeskrivningen är ofta avgörande för att förstå bakgrund och syfte med olika åtgärder och planbestämmelser.

I ett genomförandeavtal beskrivs i vilken ordning olika utbyggnadsetapper ska ske och vem som ansvarar för vad när planen ska omsättas till byggd miljö. Detta blir särskilt viktigt om planen innehåller både allmän platsmark och kvartersmark, och om flera olika markägare är involverade, så att exempelvis bostäder, samhällsservice och grönområden växer fram i samma takt. Utan ett genomförandeavtal riskerar nybyggda bostäder eller handels- och servicebyggnader att bli stående som isolerade öar under många år.

För skolan i Östra Höllviken är avsikten att kommunen både kommer att driva verksamheten (genom utbildningsavdelningens försorg) och vara fastighetsägare (genom fastighetsenheten). Den allmänna platsen kommer även att vara kommunal (och skötas av kommunens tekniska enhet).

Projektering

Projekteringen är det steg som närmast följer efter detaljplanens lagakraftvinnande. Detta skede kan också inledas tidigare och delvis ske parallellt med detaljplanens framtagande, vilket är fallet i arbetet med skolan i Östra Höllviken. Under detta skede föreslår arbetsgruppen att en Trygghetsworkshop genomförs med deltagare från kommunens trygghetsvärdar, polisen, skolan, fritidsenhetens fältgrupp, ungdomsråd, ev. andra intressenter och kommunens bevakningsbolag. Med utgångspunkt i beskrivningarna nedan kan ett kompletterande material med mer specifika iakttagelser till de föreslagna miljöerna inarbetas i projekteringen.

Samhällsbyggnadsavdelningen

Uppförandet av ett byggnadsverk, exempelvis ett flerbostadshus, föregås av ett projekteringskedje som kan vara mer eller mindre omfattande. En första del av förberedelsearbetet är inriktat på att ta fram de handlingar och intyg som krävs för att söka bygglov. Parallellt med bygglovsprocessen där byggherren (den sökande) och kommunen är aktörer, fortsätter projekteringsarbetet. Tidigare ansökan om bygglov kompletteras av bygghandlingar (även kallade systemhandlingar) som tas fram av byggherren genom detaljprojektering av byggnader och mark. En rad olika specialistkonsulter kan bli involverade i detta skede för utredningar, val av tekniska lösningar, kvalitetsval med mera.

Projekteringen inför och efter bygglovsansökan medför många möjligheter till ett konstruktivt erfarenhetsutbyte mellan kommunen och byggherren, i synnerhet i större projekt. Dessa samråd bör tas tillvara för att främja goda lösningar ur ett trygghetsperspektiv och för att förankra syfte och ambitioner i en förekommande planbeskrivning. Trygghetsperspektivet kan vara en konkurrensfaktor och därmed bli ett "självgående" inslag i byggherrens projektering.

Utöver god överblickbarhet och möjlighet till rörelse mellan olika punkter i och kring byggnader och platser, kommer nu även skalskydd in som något att beakta. Standarder på fönster och dörrar, val och placering av armaturer samt hur olika ytor ska avgränsas från varandra till exempel en privat uteplats som vetter mot en gemensam gård.

Senare utbyggnadsetapper kan vara extra sårbara innan området är fullt utbyggt, och särskilda åtgärder kan behöva vidtas där. Det kan exempelvis vara extra belysning eller sociala åtgärder i form av organiserade aktiviteter som kan hjälpa till att befolka platsen under utbyggnadstiden. Kunskap och insikt i trygghetsskapande miljöer och brottsförebyggande åtgärder är viktiga i projekteringen för att inte "låsa" eller försvåra senare steg i projekteringen eller i byggskedet.

Bygglov och tekniskt samråd

I bygglovsgivningen bevakas att lovet följer planens bestämmelser och för övrigt uppfyller plan- och bygglagens krav. Här granskas t.ex. fönstors storlek och kvalitet, brandsäkerhet och tillgänglighet, byggnadernas höjder, fasader, planlösningar och konstruktion. I det tekniska samrådet granskas vidare frågor som hisskrav och eventuellt stängsel kring dagvattenlösningar.

I bygglovsskedet fattas beslut som kan ha stor inverkan på tryggheten och förekomsten av brott. Placering av fönster och balkonger, entréernas utformning, och förgårdsmarkens utformning är saker som nu slås fast. För att bidra till trygghet är det viktigt att skapa möjlighet för god överblickbarhet över offentliga platser och viktiga rörelsestråk. Ett bra samarbete mellan byggherren och kommunen ligger till grund för att goda intentioner från planeringsfasen nu kan omsättas i praktiken.

Om man inte tagit upp trygghetsskapande och brottsförebyggande aspekter i detaljplanens planbeskrivning riskerar goda intentioner och viktiga resonemang att tappas bort i bygglovet och i efterföljande skeden.

Samhällsbyggnadsavdelningen

Byggskede

Bygghandlingarna ligger till grund för inköp av byggmaterial och övriga produkter. En tidplan upprättas för när leveranser ska ske och när olika delar av arbetet ska utföras. Detta skede varar ofta i många år. När själva byggnaden är färdig ska marken runtomkring färdigställas och grönska anläggas.

Det är viktigt att närliggande byggnader och kvarter kan fungera och vara behagliga att vistas i även under byggtiden. Ändamålsenlig belysning och tillfälliga aktiviteter kan öka närvaron kring byggplatsen även under de tider som bygget står stilla, och göra det möjligt för människor att börja bygga en relation till platsen allteftersom den växer fram. Intentionerna från projekteringsfasen gällande trygghet och brottsäkerhet i den färdigbyggda miljön kan säkerställas genom att byggherren följer upp att det som köps in överensstämmer med avsikten i bygghandlingarna, samt att montering sker på rätt sätt. Polisen kan hjälpa till att se över rutinerna för att minska brottsligheten på byggplatsen.

En byggarbetsplats utgör lätt en otrygg barriär mellan befintliga områden under byggtiden. Höga stängsel eller plank, trånga passager och tunnlar samt frånvaro av handel, service och andra aktiviteter skapar en ogästvänlig och otrygg miljö. Otydlighet om vem som har ansvar för insatser för att minska otryggheten under detta skede kan leda till att dessa inte blir av. Kronologin mellan olika byggåtgärder är också viktig. En enda försenad åtgärd eller leverans kan innebära merarbete och påverka kvalitet eller omfattning på de senare åtgärderna. Försummelser kan också innebära betydande merkostnader.

Förvaltning/användning

Förvaltningen är av avgörande betydelse för att en miljö ska vara både funktionell och attraktiv under hela sin livscykel. I de fall som förvaltaren är en annan än byggherren är överlämningen från byggherren till den framtida förvaltaren viktig, så att miljöerna underhålls på samma sätt som de planerades och projekterades. Detta skede handlar såväl om vardaglig renhållning som om renovering och ombyggnader av miljön utifrån användarnas förändrade behov.

Rutiner för att inhämta lokal platskunskap från boende och användare bör upprättas, för att snabbt kunna åtgärda brister i den byggda miljön. Det som är trasigt bör repareras så snart som möjligt, och en skräpig plats städas upp för att inte skapa otrygghet. Trygghetsvandringar och trygghetsmätningar kan vara viktiga verktyg i detta skede, liksom EST – Effektiv samordning för trygghet. Att kombinera fysiska åtgärder med sociala aktiviteter är viktigt för att upprätthålla och öka tryggheten.

Att överlämningen från byggherre till förvaltare inte sker på rätt sätt så att exempelvis vegetation som inte underhålls efter en tid skymmer sikten snarare än att berika miljön. Om förvaltaren inte är lyhörd för användarnas önskemål gällande underhåll och vidareutveckling av miljön utifrån deras behov, finns risk att användarna är mindre aktsamma om miljön.

Samhällsbyggnadsavdelningen

Andra teoretiska ställningstaganden och struktur

Detaljplan: Nio aspekter av trygghet – idéer för ökad säkerhet och trygghet

Med utgångspunkt i Tryggare Sveriges modell ”Nio aspekter av trygghet” beskriver vi fyra platser som är viktiga för skolans utformning i termer av trygghet och säkerhet. Framställningen kan läsas som ett idéutkast till olika delar av processen. De nio aspekterna av trygghet är: Gestaltning, Mix av funktioner, Mix av människor, Tydlighet, Social kontroll, Belysning, Skalskydd, Förvaltning, Information.⁷

Projektering: Risk, trygghet och säkerhet - möjliggörare, stressfaktorer, förmedlare – identifiering av osäkerheter och risker

För riskidentifiering föreslås en modell som tar avstamp i Boverkets beskrivning men som behöver förfinas i den ovan föreslagna workshopen. Följande kan dock utgöra en utgångspunkt. Trygghetsrisker kan analysera i termer av hur den byggda miljön möjliggör, förmedlar eller stressar människan.

Möjliggörare: Bebyggd miljö eller social miljö som ”möjliggörare” (enablers) av risker, då de skapar möjligheter till brott och antisocialt beteende.

Stressfaktorer: Den bebyggda eller sociala miljön som en källa till ”stressfaktorer” (stressors).

Förmedlare: Miljön som ”förmedlare” (mediators) som leder till försämrad hälsa, det vill säga brott och rädsla studeras som en allmän hälsofråga med i relation till stadsmiljön.

Vidare kan ett visst beteende hos medborgarna medföra en viss balans mellan riskspridning (försäkra, förebygga, avhjälpa). ärskilda riskgrupper som ska prioriteras bör identifieras. Typer av oönskade händelser som kommunen särskilt ska fokusera på bör beskrivas. Vissa åtgärder som kommunen vill prioritera och vilka samhällseffekter i form av otrygghet, skador eller kostnader för oönskade händelser detta kan innebära bör noteras.

Trygghet och säkerhet är ett komplext område som inrymmer en rad olika specialdiscipliner och verksamheter. Verksamheterna har dock ett antal gemensamma syften, nämligen att skapa trygghet via ett förbättrat skydd mot oönskade händelser. Det handlar inte om att ta över ansvar, utan om att skapa förutsättningar för olika aktörer att ta sitt ansvar och att ge enskilda individer stöd i processen att förebygga eller hantera oönskade händelser på ett bättre sätt.

⁷ Stiftelsen Tryggare Sverige

Samhällsbyggnadsavdelningen

Torget, gatan och skolgården. Parkeringar.

De tre platser eller områden som står i fokus för denna utredning är torget, gatan och skolgården. Var och en av dessa har sina egna utmaningar även om en del av dessa är gemensamma. Förutom dessa finns en del anteckningar rörande parkeringsplatser. Anledningen till att utredningen avgränsats till dessa platser och inte inkluderar till exempel gång- och cykeltunnlar på väg till skolan eller rekreationsområden i omgivningen är att dessa skulle kräva en mer omfattande analys, vilket inte ryms inom projektets resurser.

Ur planbeskrivningen. Möjlig disponering av ytor.

Samhällsbyggnadsavdelningen

Torget

I den södra delen av planområdet föreslås ett torg. Vid torget finns en nod för kollektivtrafik med busshållplats och tre viktiga byggnader (skolan, förskolan Henriks hage samt vårdboendet öster om Henriks hage) föreslås ha entréer mot platsen.

Gestaltning

För att en plats ska upplevas som ett torg krävs en viss slutenhet av rummet. Vid det föreslagna området bör skolbyggnaden(-rna) tydliga utgöra den norra och västra delen av torget. Vidare bör gestaltningen förhålla sig till den relativt höga föreslagna vårdbyggnaden söder om Henriksdalsvägen. Torget i sig bör hålla en mänsklig skala med planteringar, sittmöjligheter och cykelparkeringar. En viktig plats där människor kommer att uppehålla sig är vid och i anslutning till busshållplatsen. En hög ambition vad gäller detaljernas utformning (designelement), ornamentering, färgsättning, goda materialval och kanske en satsning på offentlig konst kan bidra till att platsen känns värdefull för de som kommer att vistas där. Då det rör sig om ett nytt torg finns det ingen platsidentitet att falla tillbaka på utan istället kommer torget vid genomförandet snabbt att antingen framstå som lockande för människor eller som anonymt. Det bör finnas designelement som tilltar olika åldersgrupper och sociala sammanhang, t.ex. förskoleelever, grundskoleelever, föräldrar, lärare, vårdpersonal och närboende. Designelementen inbjuder gärna till olika aktiviteter på platsen, t.ex. kan planteringarna vara utformade så att deras kanter går att använda till annat, som element till skateboarding eller utegym. Delar av torget kanske kan fungera som ett parkour-stopp. Sittmöjligheterna är genomtänkta att passa olika åldersgrupper.

Samhällsbyggnadsavdelningen

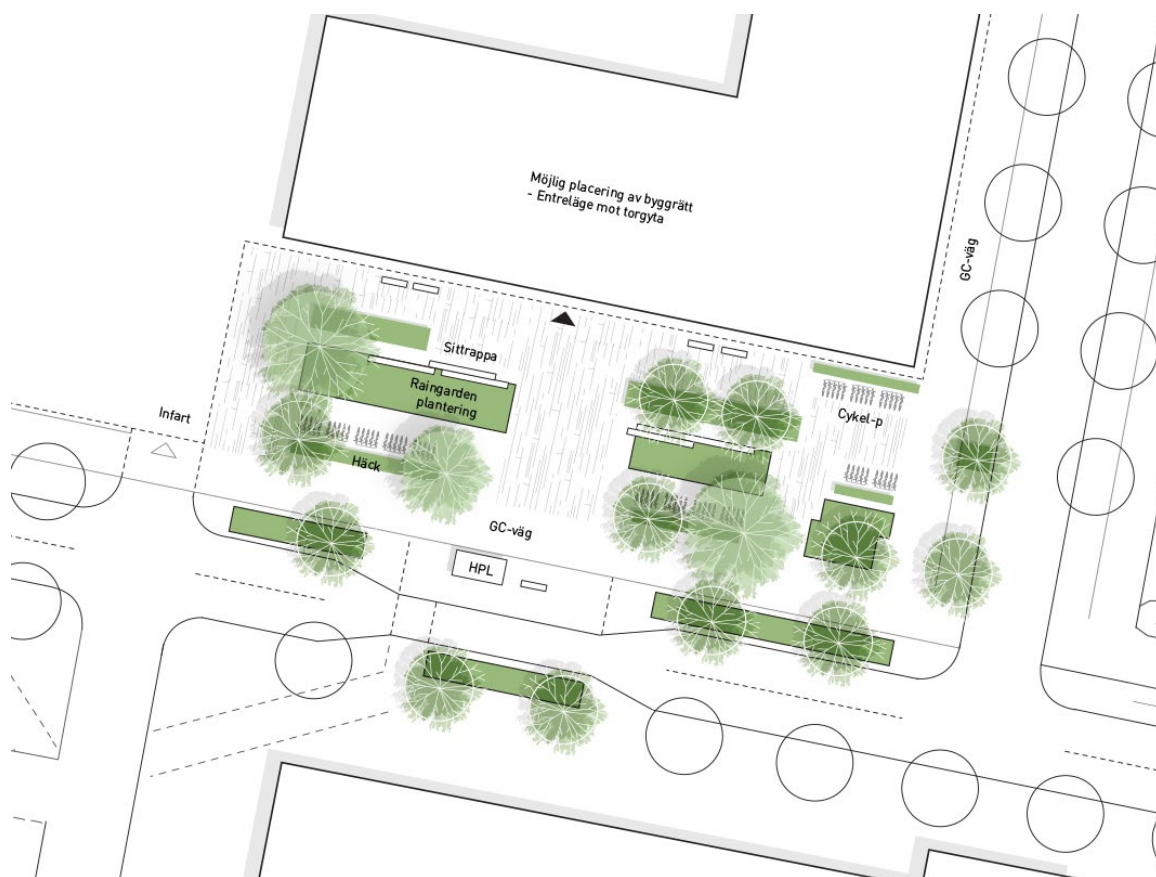

Illustration med förslag till framtida utformning av torgyta och busshållplats utmed Henriksdalsvägen. Krook & Tjäder.

Mix av funktioner

Hållplatsläge, skola, vårdboende är alla ändamål som gränsar till torget. På själva torget ska finnas cykelparkering, och sittmöjligheter. Handel i form av t.ex. en falafelvagn bör tillåtas. Funktioner som kan bidra till att det finns ändamål med andra öppettider än på skoltid bör uppmuntras, t.ex. ett litet café, en specialbutik, restaurang eller gym i skolans lokaler. Även föreningsaktivitet i skolans lokaler bidrar till att torget befolkas vid andra tider än på skoltid. Ett skolbibliotek som även är öppet för allmänheten, helst på tider utöver ordinarie skoltid (t.ex. lör-sön) kan bidra. Tillgänglighet på torget är en självklarhet och den aktiva bottenvåningen i skolans byggnad(er) bör ha god visuell kontakt med torgytan. Här kan skolan kanske ha utställning av saker man gör för att få människor att se in i skolan eller utforma lärmiljöer så att eleverna blickar ut över torget, eller någon kombination av dessa. Syftet är att få människor att uppfatta varandras närvaro.

Samhällsbyggnadsavdelningen

Mix av människor

Fotgängare och cyklister, liksom bilar i låg fart ska både kunna passera torget gent men även uppmanas att stanna till på ett och inbjudande sätt. Människor på promenader med eller utan hund samt joggande personer kan använda torget som en paus. Närvaron av människor på torget utövar en informell social kontroll. Designelement som papperskorgar, service för hundägare, skydd mot sol, regn eller blåst bidrar till att människor vill uppehålla sig på platsen.

Tydlighet

Torget är en allmän plats med full offentlighet. En viktig punkt är skolentrén och möjligheterna för allmänheten att faktiskt gå i själva skolbyggnaden. Det är viktigt att skolbyggnaden möter torget på ett sätt så att den blir en självklar del av det och inte markerar avstånd med t.ex. egna planteringar eller staket. Skolentrén får gärna ha ett effektivt skalskydd men mot torget är det viktigt att det inte märks. Det ska vara tydligt att torget skiljer ut sig från andra närliggande halvvoffentliga eller halvprivata rum som skolgården eller vårdboendet egna utemiljöer. Torget är ett gemensamt rum där ingen har företräde framför någon annan, vare sig det är skolelever, vårdnadshavare, vårdboende eller personal. Ansvar och besluten för skötseln är kommunens (tekniska enheten) även om en dialog uppmanas med t.ex. förskola och skola för att nyttja planteringar i pedagogiskt syfte. En viktig övergång att utforma är gentemot skolgården som är ett halvvoffentligt rum. Någon form av mjuk markering bör finnas som visar detta.

Social kontroll

Den informella sociala kontrollen på torget sker genom närvaron av människor som rör sig. Här ska den mix av människor som beskrivs ovan kunna bidra till en informell övervakning och trygghet. Andra som passerar via bil eller buss kan också bidra med ögon på platsen. Att betänka är att hela torget bör vara överblickbart från en förbipasserande buss eller bil om detta ska kunna fungera i praktiken.

Belysning

Vid planeringen av belysning på platsen är det viktigt att starka ljuskontraster undviks. Här kan behövas en kontroll av gatubelysningen så att den belysning som införs på torget samverkar med denna. För höga ljuskontraster skapar mörka rum och minskar tryggheten. Fenomen som ljustunnlar och stolpskogar kan uppkomma som en följd av den exakta tekniken med LED-belysning. Det finns förutsättningar för att hela torget ska kunna vara jämnt upplyst och överblickbart dygnet runt om rätt belysning planeras. Kanske kan skolan bidra till ett jämnt ljus genom att svagt ljus inifrån fönstren sprids ut på torget kvälls- och natttid, alternativt kan fasadbelysning finnas som ger torget en upplyst ”rygg”. Interaktivt ljus som tänds vid rörelse kan också fungera eller effektbelysning, på t.ex. ett vackert träd i planteringen.

Samhällsbyggnadsavdelningen

Ljustunnel med alltför höga kontraster som skapar otrygg belysning. Bild: Johan Elm. Ljuskultur.

Skalskydd

Den framträdande positionen av entrén till skolan mot torget kan i sig bidra till skolans skalskydd då en eventuell inbrottstjuv blir väldigt synlig, även nattetid om en förbipasserande bil har fri uppsikt mot en upplyst skolentré.

Förvaltning

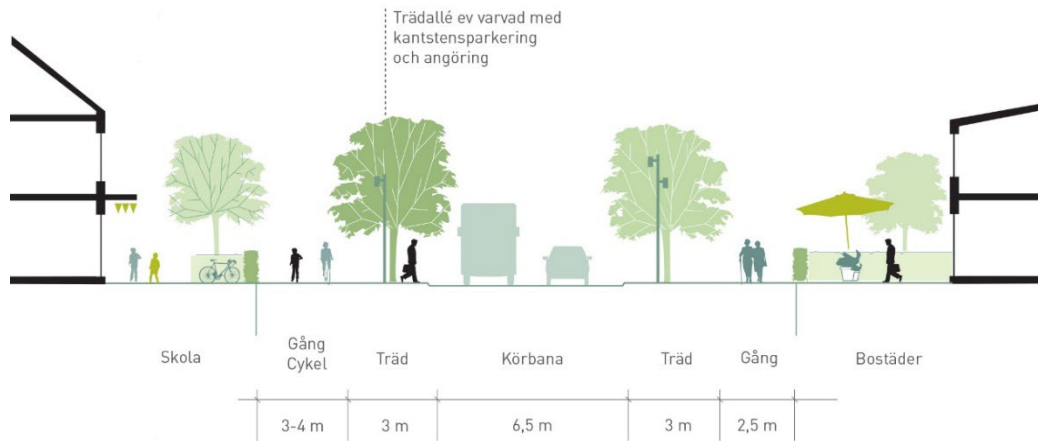
Torget ska skötas av kommunens tekniska enhet medan skolans fasad och entréer är fastighetsenhetens ansvar. God kommunikation mellan dessa bidrar till att t.ex. klotter och skadegörelse tas bort inom 24 timmar. En balans mellan robusthet i designelement och deras förmåga att attrahera människor till platsen bör sökas.

Information

Realtidsinformation som elektronisk skyltning på busshållplatsen eller varför inte en tavla med realtidsinformation om vilka klasser som pågår i vilka skolsalar bidrar till att öka individens känsla av kontroll. Informationstavlor på torget med telefonnummer till olika kontaktpersoner vid situationer som kräver assistans, t.ex. till vårdboendet, skolan, tekniska enheten, polisen, trygghetsvärdarna.

Samhällsbyggnadsavdelningen

Gatan

Principsektion för ny nord-sydlig uppsamlingsgata inom planområdet, sedd från söder. Krook & Tjäder.

Samhällsbyggnadsavdelningen

Gatan. Ur planbeskrivningen

Gestaltning

Gatan ska i första hand vara en trafiksäker miljö och fungera för angöring och hämtning och lämning av barn. Barnens trafiksäkerhet är den viktigaste gestaltningsfrågan. Gaturummet kan också fungera som en del av lärmiljöprogrammet och utformas med attraktiva designelement. Efter hand som området Östra Höllviken byggs ut kommer gatan att förändra karaktär från att vara en angöringsgata till att bli en genomfartsgata. De designelement som införs i det första skedet bör vara anpassade till att också kunna

Samhällsbyggnadsavdelningen

följa med in i nästa skede även om de behöver kompletteras efter hand som gatans funktion förändras. Stort fokus behöver läggas på att gång- och cykelvägar utformas på ett attraktivt, gent och säkert sätt för att minska biltrafiken till och från skolan. Enligt intentionerna i detaljplanen kommer skolbyggnadernas fasader att vätta mot gatans västra sida och på längre sikt kommer bostäder att uppföras längs den östra sidan av gatan.

Mix av funktioner

Skolbyggnaderna får gärna tillåta föreningsaktivitet som gör att besökare kommer till gatan kvällstid. På dag- och kvällstid tillåter planen begränsad centrumaktivitet som gym, café, frisör, restaurang eller hunddagisverksamhet. I anslutning till sådana kan t.ex. uteservering tillåtas.

Mix av människor

Centrumverksamheter och föreningsaktivitet kan locka en bredare mix av människor än huvudanvändarna eleverna och i viss mån deras vårdnadshavare. Ett inslag av centrumverksamheter kan också göra att elever och vårdnadshavare dröjer sig kvar på platsen vilket bidrar till gatans aktivitet. Service till hundägare och papperskorgar bör finnas för att även dessa ska kunna välja gatan som rörelsestråk.

Tydlighet

Det bör finnas tydliga gränser för vad som är gata, körväg, cykelväg, gångväg parkering eller angöringsfickor. Gatans huvudfunktion är för transport och denna måste i första hand vara trafiksäker. Dessa utformas gärna med fysiska materialskillnader snarare än målade linjer som ofta får karaktären av en efterhandskonstruktion. Det som inte är bil eller cykelvägkan ha mer flytande gränser. Hela gaturummet bör betraktas som ett offentligt rum och zonen mellan skolbyggnadens insida och gaturummet bör vara minimal eller ingen. Gatan är allmän plats med kommunalt huvudmannskap och skolbyggnadens insida är ett territorium som kontrolleras av skolverksamheten.

108 Soft City

En mittremsa som delar körbanan i två kan bidra till en säkrare trafiksituation. Mittremsan kan vara så liten att man bara kan stå på den eller bredare och innehålla t.ex. trädplanteringar. Ur David Sim "Soft City".

Samhällsbyggnadsavdelningen

Social kontroll

För att förstå gaturummet i en social kontroll-kontext är det viktigt att ha i åtanke att rummet kommer att transformeras över tid. I en första fas fungerar gatan som angöring och hämtning-lämning zon. I en andra fas är det troligt att viss byggtrafik kommer att använda den och i en slutfas kommer den att vara genomfarts- och uppsamlingsgata för utbyggnadsområdet Östra Höllviken. I dessa olika faser kommer den sociala kontrollen att ha olika förutsättningar att lyckas. I den första fasen kan det t.ex. vara viktigt att det finns möjligheter till alternativa flyktvägar då gatan som sådan är en återvändsgränd.

The human dimension in mobility starts inside buildings and seamlessly connects the different moments of everyday life.

96 Soft City

Gränssnittet mellan byggnaden och gatan är avgörande för den visuella kontakten mellan olika delar av rummet som är avgörande för om social kontroll kan uppstå. Ur David Sim "Soft City".

Belysning

Gränssnittet mellan skolans och gatans belysning bör ägnas eftertanke då det här kan vara förhållandevis enkelt att få ett mjukare och följsamt ljus utan större kontraster. Gaturummets belysning utnyttjas lämpligen så att även skolans fasader blir belysta genom att dessa placeras närmre gatan.

Skalskydd

Skolan ska inte behöva avgränsas gentemot gatan med häck eller staket utan kan möta den direkt. Skolbyggnadens skalskydd bör utformas på ett sätt så det inte signalerar ett hårt skalskydd genom t.ex. jalousier eller galler.

Förvaltning

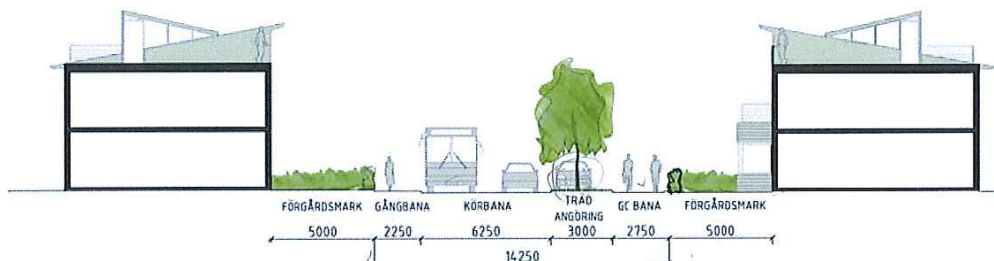
Gatan är kommunens tekniska enhets angelägenhet att drifva och underhålla.

Information

Information i form av beteckningar på fasader eller motsvarande som gör det lätt att hitta till rätt byggnad eller byggnadsdel kan underlätta för hämtning och lämning och

Samhällsbyggnadsavdelningen

minska extra körtid och körsträckor.

Alternativ principsektion för ny nord-sydlig uppsamlingsgata inom planområdet, sedd från norr. Från arbete med fördjupning av översiktsplanen.

Skolgården

The Apple Core – för hälsa och lärande

En skolgård ska designas för att barnen som vistas där ska må bra och ha de bästa förutsättningarna för lärande och utveckling. I bidraget "The Apple Core" ges grunden för detta. Med Äpplet som kunskaps- och hälsans frukt som symbol målas en gård för pedagogik, kunskap, visdom och lekfullhet upp. Äppelstrutten symboliserar också det kreativa tänket, som genomsyrar gården och kärnhuset alla de frön, idéer och kreativitet som efter hand får gro och växa här.

Barnen kommer att vistas här de allra flesta timmarna under några av de viktigaste åren i sina liv. Barnen ska veta att detta är en plats för dem. En plats där de kan leka, lära och trivas. Alla barn är olika, men alla barn har behov av både lugn och mer aktiva platser, de behöver en stimulerande miljö fylld av spännande platser att undersöka. Platser som förändras med tid och årstider.

Med ett genomtänkt pedagogiskt program och en tjänst för koordinering kopplat till platsen skapas en kontinuitet och förvaltningen av gården blir en given del av verksamheten.

Gården får förutsättningar för ett lärande i alla ämnen utifrån olika naturliga platser och friluftshemmet skapas genom riktigt utmärkenliga miljöer med stora möjligheter för lek och socialt interagerande. Förslaget är framtaget så att det dels bildas en helhet anpassad efter platsen och verksamhetens behov, men de olika lösningarna kan pluccas ut och genomföras även på andra platser.

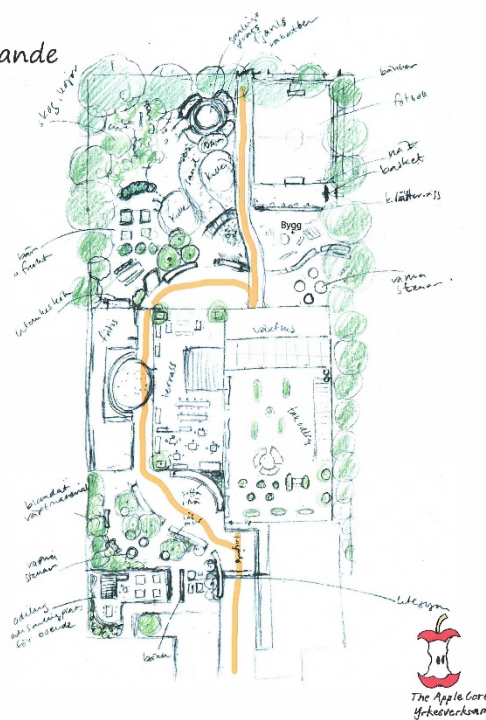
När skolan ska byggas ut så att den rymmer 650 barn utnyttjas höjden. Fristående byggnader och utbyggnader rivs, så att det skapas mer friyta för barnen att vistas på i markplan och det bildas större förutsättningar för tillvaratagande och fördjupning av dagverken.

Taket utnyttjas i den dagliga verksamheten, med uteseriering i anslutning till matsal på våning två och odling av ettåriga växter på taket på plan fyra. Med hög andel växtlighet skapas en skolgård som tillför en biologisk mångfald och ekosystemtjänster till staden samtidigt som det är en kreativ miljö som ständigt går att förändra och utveckla.

The Apple Core kräver förutom fysiska investeringar, dessutom relativt stora medvetna pedagogiska satsningar och till viss del en omorganisation, med en kraftig satsning på lärutvecklingen och ökade resurser för pedagogisk frägleddskötsel på skolan, exempelvis med skolgårdsledare och ev trädgårdslärare. Skolan får en stark utomhuspedagogisk profil.

Dessa satsningar ger mångfald tillbaka vad gäller hälsa, lärande och utveckling och för skolgården som en viktig del i stadens grönstruktur.

Förslaget är framtaget till tävlingen Framtidens Hållbara skolgårdar, Malmö Stad, januari 2015. Gruppen som arbetat med att ta fram förslaget delar i klassen yrkesverksamma och bidraget utgår från tävlingsområdet 1.

Inspirationsbild från vinnande tävlingsförslag i Malmö stads tävling Framtida skolgårdar. "The Apple Core" av Emma Crawley, Torsten Kellander, Helene Båtshake, Katarina Blåberg, Anette Blåberg och Magdalena Rehnberg.

Gestaltning

Skolgården ska i första hand fungera som en del av lärmiljöprogrammet och vara anpassad i skala till människor som är lite mindre än vuxna. Elevernas behov ska vara i första rummet. I andra hand ska skolgården också gestaltas för att kunna användas kvällstid av föreningsaktiva och en bredare allmänhet. Enligt intentionerna i

Samhällsbyggnadsavdelningen

detaljplanen kommer byggnaderna huvudsakligen att uppföras i öster och söder av tomten. Detta ställer krav i projekteringen att se till att gården blir solbelyst vid olika tidpunkter på dygnet och året samt att det finns platser både för sol- och skugga under varma dagar och sol- och skuggstudier är att rekommendera vid projekteringen. I anslutning till det befintliga grönstråket i norr och rekreationsområdet i väster bör val av grönska och växter samt utformning av öppna dagvattenlösningar ske med omtanke om det blågröna sammanhanget. En hög ambition vad gäller detaljernas utformning (designelement), ornamentering, färgsättning, goda materialval och omsorgsfull inramning av ytor är rimlig och det kan gärna finnas designelement som även tilltalar olika åldersgrupper och sociala sammanhang, t.ex. mindre barn, föräldrar, lärare och närboende, även om det är grundskoleelevernas plats i första hand. Skolgården kan innehålla en mängd olika funktioner och arbetet med gestaltningen bör ske i nära samverkan med lärmiljöprogrammets utformning. Place-making, skapandet av skolgårdens identitet kan gärna ske i samverkan med barnen och deras vårdnadshavare.

På dagtid är skolgården jämställd med en arbetsplats och lagar som arbetsmiljölagen föreskriver t.ex. att de lekredskap och utemiljöer som finns på skolgården regelbundet inspekteras och ses över. Det gäller både den pedagogiska verksamheten och rastaktiviteter. Det är alltså inte Skolinspektionen som ansvarar för tillsynen över skolgårdar. Skador som inträffar vid lekredskap kan förebyggas med t.ex. stötdämpande underlag som grovkornig sand och fallskyddsmattor istället för asfalt.⁸

Pilbågsskytte, ett exempel på en aktivitet som både kan nyttjas för den pedagogiska verksamheten som av föreningslivet.
Bild: Svenska bågskytteförbundet.

⁸ Skolgårdar s 214 ff.

Samhällsbyggnadsavdelningen

Skolgården (Ur planbeskrivningen)

Mix av funktioner

Skolgårdens utformning ska i första hand möjliggöra funktioner som tilltalar barn i olika åldersgrupper, från förskoleklassens 6-åringar till tonåringarna på högstadiet och gården måste uppfylla kraven som ställs på gården som arbetsmiljö.⁹ För att även göra skolgården till en attraktiv plats att vistas på under andra tider på dygnet så kan gärna

⁹ XXXX s. 210

Samhällsbyggnadsavdelningen

funktioner skapas på platsen som tilltalar andra åldersgrupper och sociala sammanhang, t.ex. mindre barn, hundägare, promenadsugna äldre, vårdpersonal på rast, eller naturluftsare. Tillgänglighet på stora delar av platsen för människor med funktionsvariation är en självklarhet. Vid tider då föreningslivet är aktivt på platsen kan skolgården gärna vara möjlig att använda för uppvärmning eller del av ett träningspass. Föreningsaktivitet i skolans lokaler, liksom i sporthallen kan genom upplysta aktiva bottenvåningar bidra starkt till en mångfald av funktioner på platsen.

Det är ett aktivt ställningstagande från kommunens sida att skolgården ska kunna användas som en allmän plats av allmänheten efter skoltid. Det är viktigt att notera eftersom det står i motsättning till utvecklingen i t.ex. större städer där barns trygghet och säkerhet ofta har föranlett att skolgårdar avskärmats från omgivningen. Vellinge kommun satsar inte på övervakningskameror och identitetskontroller av besökare

Mix av människor

En kombination av målaktiviteter och genomströmningsaktivitet skapar störst möjligheter för att en mix av människor kan komma att uppehålla sig på platsen. Fotgängare och cyklister som passerar skolgården bör kunna ha uppsikt över hela eller stora delar av den under passagen. Möjligheter till pauser, t.ex. sittmöjligheter för att få några av dem att uppehålla sig vid platsen under lite längre tid är önskvärt och bör vara enkelt tillgängliga och attraktiva direkt intilliggande gång- och cykelstråken. Service till hundägare är viktigt för att få dessa att välja att röra sig genom området.

Utomhusschack kan locka till sig både utövare och åskådare. Bild från utanför Oskarshamns kulturhus. Bild: Erika Landt, Östra Småland 21 juli 2018.

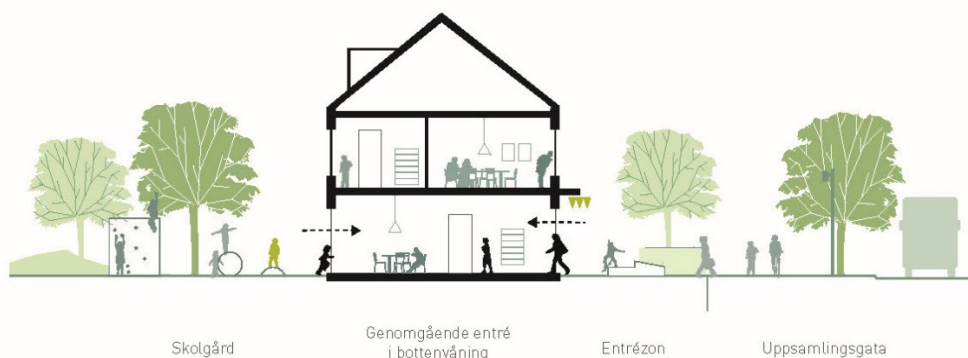
Samhällsbyggnadsavdelningen

Tydlighet

Det bör finnas tydliga gränser för platsen, som är att betrakta som en halvvoffentlig plats, gentemot naturområdena i norr och i väster, liksom mot torget i söder. Särskilt mot grönområdet i väster bör det vara tydligt att en gräns passeras då det området är allmän plats med enskilt huvudmannaskap och det är enskilda intressen som i princip råder över platsen, även om den i praktiken sköts av kommunen genom skötselavtal. Skolgården är tillgänglig för allmänheten men förvaltning och skötsel ligger på kommunens fastighetssida, det är inte en allmän plats med kommunalt huvudmannaskap. Även mot naturområdet i norr och mot torget bör det vara tydligt att det finns markeringar då dessa är offentliga platser med kommunalt huvudmannaskap där ingen grupp, vare sig skolungdomarna eller allmänheten i övrigt har företräde framför någon annan. Gentemot naturområdet i norr finns det också skäl att studera avgränsningar i relation till de arter, både skyddade och triviala, som har sina biotoper och spridningskorridorer där.

Social kontroll

För att en informell social kontroll ska kunna uppstå på platsen är det viktigt att entréer och andra hotspots för människor orienteras mot varandra så att det sammantaget finns en mängd tillfällen att ögon iakttar skolgården under olika tidpunkter. Överblickbarheten bör också omfatta cykel- och bilparkeringar och passagerna från dessa till entréer och andra målpunkter. Frågan om flyktvägar bör också diskuteras i detta sammanhang. Ur varje risksituation bör det finnas mer än ett alternativ till flyktväg. Vad gäller kopplingen mellan skolgården och gatan anser arbetsgruppen att det är viktigt att det finns minst en genomgående entré, som adresserar behovet av att kunna röra sig mellan dessa.

Samhällsbyggnadsavdelningen

Belysning

Frågan om belysning på skolgården blir extra relevant då den är en stor plats med stor risk att besvärande ljuskontraster uppstår. Vid övergången till torget bör belysningen samordnas. Mot natur- och grönstråken i norr och väster är det önskvärt med en mjuk övergång mot mörka rum. Både för boende i väst och för djurlivet i naturstråket är det önskvärt med mörker kvälls- och nattetid i dessa områden. Här bör avsaknad av belysning kombineras med en gestaltning som motverkar otrygghet, så att inte fickor med oönskad aktivitet uppstår. Mot byggnaderna kan interaktivt ljus fungera, liksom att dra nytta av det ljus som kommer inifrån byggnaderna p.g.a. föreningsaktivitet. Olika delrum på skolgården kan belysas med effektbelysning nattetid för att skapa en anledning även för skolungdomar att nyttja dem på kvällstid.

Skalskydd

Skolgården ska inte avgränsas med häckar eller staket mot omgivande torg eller grönområden utan tanken är att markering av det egentliga skolgårdsområdet sker mer subtilt och inte försvårar överblickbarheten av och genomströmningen över gården. Skolbyggnadens skalskydd bör utformas på ett sätt så det inte signalerar ett hårt skalskydd genom t.ex. jalousier eller galler.

Förvaltning

Skolgården är verksamhetens och kommunens fastighetsenhets ansvar att sköta. T.ex. klotter och skadegörelse tas bort inom 24 timmar. Hög kvalitet på skolgårdens utrustning kan föranleda ett mer intensivt skötselarbete och vid utformningen av gården bör detta noteras så att även drifts- och förvaltningssidan är medveten om att här kan komma att krävas en större insats med anledning av att utrustningen också ska gå att nyttja av allmänheten på tider då skolans ordinarie skötare inte är närvarande. En balans mellan robusthet i designelement och deras förmåga att attrahera människor till platsen bör sökas och en underhålls- och skötselplan finnas med tidigt i processen.

Information

Information i form av skyltar kan tänkas som tydliggör hur platsen är tänkt att användas och på vems villkor den brukas för förbipasserande och allmänhet.

Samhällsbyggnadsavdelningen

Parkeringar

Parkeringar (Ur planbeskrivningen)

Gestaltning

Parkeringar är en nödvändig del av skolans vardag. Korttidsparkeringar för angöring, hämtning och lämning, men också parkering under längre tid för skolpersonal eller föreningsaktiva ska integreras i gestaltningen. Parkeringar utförs oftast som hårda ytor men anpassas förslagsvis så att andelen hårdgjord yta minimeras genom att lösningar

Samhällsbyggnadsavdelningen

som betonggräs, raingardens, gröna ytor och liknande används för att fördröja dagvattnet. För att inte skapa stora hårda ytor av ökenkaraktär delas förslagsvis parkeringarna upp på flera olika ytor och på dessa planteras även träd och integreras annan växtlighet. Arbetande och besökande uppmanas i första hand att använda cykel eller kollektivtrafik för att ta sig till arbetet eller föreningsaktiviteten varför det inte är någon motsättning att plantera träd som inte bjuder in till långtidsparkering.

Mix av funktioner

Parkering för bilar ska samsas med cykelparkering och andra fordon som nyttjar ytorna. Anslutande rörelsestråk, från t.ex. skolgård eller naturområde utformas gärna överordnat gentemot parkeringens ytor för att understryka att biltrafiken här rör sig där människor vistas.

Mix av människor

De flesta människor som använder parkeringarna har sin målpunkt på skolan eller idrottshallen och genomfartsparkering torde vara ett minimum.

Tydlighet

I gränssnittet mot andra ytor, särskilt rörelsestråk som gång- och cykelbanor, bör körbaneytor som parkeringar utformas underordnat, för att öka bilförarnas medvetenhet om att de rör sig i en människoanpassad miljö. På samma sätt kan parkeringsplatserna gärna placeras tätt och med minimala svängradier för utfart för att göra bilen till ett mindre attraktivt val i förhållande till cykeln. Där sopfordon ska köra måste dock måtten vara betydligt större och där kan man istället arbeta med markbeläggningar och liknande för att inte bjuda in till körning i högre hastigheter,

Att utforma gång- och cykelbana som en kontinuerlig remsa där körbanan är underordnad och t.o.m. upphöjd kan öka bilförarens uppmärksamhet på att hen korsar ett gång- och cykelstråk. David Sim "Soft City".

Samhällsbyggnadsavdelningen

Social kontroll

Att parkeringen nyttjas även kvällstid ger en naturlig social kontroll över området.

Belysning

I gränssnittet mot andra ytor som gatan, skolgården, naturområdet krävs extra omsorg för att undvika kontrasterande belysning p.g.a. olika ljusstyrka eller riktande av belysningskoner. Fenomen som ljustunnlar och stolpskogar kan uppkomma som en följd av den exakta tekniken med LED-belysning.

Stolpskog uppstår när spilljus inte längre hjälper till att jämna ut belysning. Bild Johan Elm. Ljuskultur.

Skalskydd

Parkeringen behöver inte avgränsas med stängsel eller motsvarande. Dagvattenytor kan fungera som en naturlig avgränsning mot intilliggande områden.

Förvaltning

Viss del av angöringsparkering och hämtning och lämning kan ske direkt från gatan och i såfall driftas av kommunens tekniska enhet. Övrig parkering som sker under längre tid kommer att tillhöra kommunens fastighetsenhets ansvarsområde.

Information

Information i form av skyltar med parkeringsregler tenderar att överanvändas och signalerar bilens dominans över ett område. Det kan vara värt att betänka att ett mindre antal skyltar kan bidra till att parkeringarna uppfattas som mer mänskliga.

Samhällsbyggnadsavdelningen

Slutsatser – förslag till detaljplanebestämmelser med stöd i trygghetsutredningen

Många av de föreslagna åtgärderna och processerna ger inte direkt avtryck i planbestämmelser och det är så för att det inte är i detaljplanens process avgöranden i dessa frågor hör hemma. Valet av specifik trygghetsåtgärd görs istället vid projektering eller i förvaltningskedje. Vissa trygghetsåtgärder kan dock få stöd via planbestämmelser och nedanstående, eller varianter av dessa, föreslås som planbestämmelser:

- Placeringsbestämmelse p – Huvuddelen av bebyggelsen ska placeras utmed torg och gata. Minst en entré ska förläggas i anslutning till torgytan.
- Bestämmelse om markens anordnande n – Samlade parkeringsytor ska utgöras av mindre enheter om maximalt 40 platser.
- Ändamålsbestämmelse S – Mot allmän plats, torg eller gata, kan begränsad centrumverksamhet tillåtas.

Överlämning - Riskanalys – identifiering i trygghetsworkshop

I samhällsbyggnadsprocessen utgör detaljplanen en del i en kedja. Det närmast följande skedet innebär projektering av byggnader, skolgård och allmän platsmark. Som inskick till den processen vill vi här lyfta behovet och vikten av att involvera polis, trygghetsvårdar, ungdomsråd, boende fritidsenhetens fältgrupp och samla dessa till analys, utvärdering och bedömningar under arbetets gång – gärna med en trygghetsworkshop. Att utveckla olika typer av checklistor kan vara en del i analysen. Under arbetets gång med detta dokument har gruppen stött på några olika förhållningssätt t.ex. modellen med möjliggörare, stressfaktorer och förmedlare i Boverkets rapport¹⁰ eller BoTryggt handbok. Det finns säkert flera, men det viktigaste är att involvera rätt personer och låta dessa följa processen och ge råd vid projekteringen.

Bo Tryggt 05 - Handbok

Man kan även använda checklistorna i Bo Tryggt 05 – Handbok för brottsförebyggande och trygghetsskapande i bostäder och bostadsområden, ett arbete som genomförts under Polisens ledning i mitten av 2000-talet i Stockholm.

Arbetet enligt Bo Tryggt gällande utformning sammanfattas av de själva i fyra punkter i checklista C3: Brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder kan sammanfattas i följande principer:

¹⁰ Sidhänvisning

Samhällsbyggnadsavdelningen

1. Ögon. De allmänna och gemensamma markytorna ska kunna överblickas av människor som rör sig ute och/eller från fönster. Tänk därför på fönsterplacering, belysning, siktlinjer. Verka för att de allmänna ytorna används under stora delar av dygnet. Undvik att skapa ”dolda fickor”, både inomhus och ute. (Vakter och övervakningskameror är ofta nödlösningar.)
2. Tydlighet. Nödvändiga gångstråk ska vara gena och trygga. Adresser ska lätt kunna utläsas. Markera vad som är till för alla och vad som är enskilt. I vissa fall krävs fysiska avgränsningar, t.ex. staket och grindar, i andra fall räcker det med symboliska gränser, t.ex. ändrad markbeläggning eller portal. (Områdeskarta och förbudsskyltar är ofta nödlösningar.)
3. Inbrottskydd. Skyddet ska vara väl integrerat i byggnaden. Det krävs hållbara material och komponenter. Utforma detaljerna i skalskyddet noga, t.ex. omslutningsytor, brytvinklar och placering av dörrar och fönster.. Undvik att markera skydd, eftersom det ökar otryggheten och kan provocera till brott och vandalisering. (Galler och larm är ofta nödlösningar.)
4. Skötsel. Byggnader och uterum bör hållas i gott skick. Kontrollera regelbundet och åtgärda snabbt. Ovårdade miljöer ökar vandalisering och otrygghet. Ta bort klotter, städa, rensa, ansa, etc. (Sterila och hårda miljöer är ofta nödlösningar.) Åtgärderna får inte leda till att andra krav åsidosätts, bl.a. brandsäkerhet, tillgänglighet och trivsel.

Trygghetskonsekvensanalys

Det är också möjligt att beställa en trygghetskonsekvensanalys av projektet eller en genomlysning och analys t.ex. från Stiftelsen Tryggare Sverige.

<https://tryggaresverige.org>

Medverkande

I framtagandet av detta dokument har Rickard Persson, samhällsbyggnadsavdelningen, Jesper Behm Fransson, trygghets- och säkerhetsutvecklare, Mats Persson, fritidschef och Johan Greppe, utbildningscontroller, medverkat.

Rickard Persson

Samhällsbyggnadsavdelningen

Samhällsbyggnadsavdelningen

Litteratur:

Boverket (2019). *Brottsförebyggande och trygghetsskapande perspektiv och åtgärder i samhällsbyggnadsprocessen* (Rapport 2019:20). Karlskrona: Boverket.

Elm, Johan (2017). *Ljustunnlar & stolpskogar* (debattartikel). Ur Ljuskultur nr 2 2017.

Larsson, Anna, Norlin, Björn, Rönnlund, Maria (2017). *Den svenska skolgårdens historia: Skolans utemiljö som pedagogiskt och socialt rum*. Lund: Nordic Academic Press.

Polismyndigheten i Stockholms län (2005). *Bo Tryggt 05 – Handbok för brottsförebyggande och trygghetsskapande i bostäder och bostadsområden*.

Sim, David (2019). *Soft City – Building Density for Everyday Life*. Washington D.C, U.S.A: Island Press.

Stiftelsen Tryggare Sverige: <https://tryggaresverige.org/>

Vellinge kommun (2013). *Översiktsplan 2010 med utblick mot 2050 – Vellinge vidgar vyerna*. Vellinge:Tillväxtavdelningen.